

**ՄԱՀՄԵԴԱԿԱՆ ՆԵՐԳԱՂՅԱԼՆԵՐԸ ԵՎՐՈՊԱՑՈՒՄ.
ԻՆՏԵԳՐՄԱՆ, ԹԵ՞ ՄԵԿՈՒՍԱՑՄԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻՆ**

Սույն աշխատանքը նվիրված է Եվրոպայում մուսուլման ներգաղթյալների ինտեգրման խնդիրներին: Աշխատանքում փորձ է արվել ցույց տալ, թե ինչու հատկապես մուսուլման ե ոչ, օրինակ, հրեա կամ այլազգի ու այլադավան ներգաղթյալների դեպքում է, որ առաջացել են եվրոպական հասարակություն ինտեգրվելու խնդիրներ և թե ինչու՝ մինչ օրս այս խնդիրը մնում է չլուծված: Աշխատանքում նաև փորձ է արվել հասկանալ, թե որքանով է հնարավոր մուսուլմանների հետագա ինտեգրումը Եվրոպայում, և ինչպիսի քայլերի արդյունքում հնարավոր կլինի հաղթահարել ստեղծված խնդիրները:

Նախ նշենք, որ մուսուլման ներգաղթյալները Եվրոպայում տարբեր ծագում ունեն: Կան մուսուլմաններ Աֆրիկայից, Մերձավոր Արևելքից, Ասիայից և այլն: Սակայն աշխատանքում դիտարկվում են այն հիմնական և ընդհանուր խնդիրները, որոնց բախվում են Եվրոպայի մուսուլմանների մեծ մասը, և, ուսումնասիրելով դրանք, փորձ է արվում հենց այդ ընդհանուր խնդիրներին տալ այնպիսի լուծումներ, որոնք հնարավոր կդարձնեն մուսուլմանների և Եվրոպայի բնիկների համերաշխ գոյակցումը:

Այսպիսով, փորձելով հասկանալ, թե ինչն է խոչընդոտ հանդիսանում մուսուլման ներգաղթյալների ինտեգրման համար, դիտարկում ենք մի քանի ասպեկտներ:

Մինչ քսաներորդ դարը իսլամական մի շարք երկրներ Ասիայում, Մերձավոր Արևելքում, Հյուսիսային Աֆրիկայում եվրոպական գերտերությունների գաղութներն էին¹, և գերտերություններն օգտագործում էին գաղութների թե՛ աշխատուժը, թե՛ մյուս բարիքները: Նույնիսկ քսաներորդ դարում, երբ գաղութային համակարգը փլուզվեց,

¹ Pretini J.-L., Berchadsky A., Honvault J., Europe's Colonial Expansion: 1820-1939, The Map as History, <http://www.the-map-as-history.com/maps/5-history-europe-colonization.php> 2011.

Եվրոպայի Բաց չթողեց առիթը՝ օգտագործելու իր նախկին գաղութների էժան աշխատուժը՝ երկու համաշխարհային պատերազմներից տուժած Եվրոպայի վերակառուցելու նպատակով: Արդյունքում, հազարավոր մուսուլմաններ լավ կյանքի ակնկալիքով գաղթեցին Եվրոպա հատկապես 50-70-ական թվականների ընթացքում, որոնց թիվը, այնուհետև կտրուկ աճեց՝ շնորհիվ ծնունդների մեծ քանակի: Արդյունքում, մուսուլմանների թիվն արդեն 90-ականների 29.6 միլիոնից 2010 թ.-ին դառնում է 44.1 միլիոն ողջ Եվրոպայում: Եվրամիությունում (ԵՄ) այդ թիվը դառնում է 15-20 միլիոն²:

Եվ ահա, մուսուլմանների ինտեգրման ճանապարհին որպես առաջին խոչընդոտ դիտարկում ենք եվրոպական երկրների ի սկզբանե վարած անհեռատես քաղաքականությունը: Եվրամիության երկրները նախապես հստակ ինտեգրացիոն քաղաքականություն չէին մշակել, հուսալով, որ մուսուլմանները կաշխատեն Եվրոպայում, կվաստակեն գումար, այնուհետև կվերադառնան իրենց հայրենիք: Այնուամենայնիվ, վերջիններս նախընտրեցին մնալ Եվրոպայում: Սակայն, մի կողմից 70-ականների ճգնաժամի արդյունքում կտրուկ նվազեց մուսուլման միգրանտների աշխատուժի կարիքը: Մյուս կողմից էլ եվրոպական երկրների լեզուների չիմացությունը իր հերթին հանգեցրեց աշխատաշուկայում մուսուլմանների աշխատուժի պահանջարկի կտրուկ անկմանը, ինչն էլ իր հերթին հանգեցրեց մուսուլմանների դժգոհությանը, արդյունքում նաև եվրոպացիներին՝ որպես խտրական վերաբերմունք ցուցաբերող կողմ ընկալմանը³:

Մուսուլմանների ինտեգրման հարցում որպես հաջորդ խոչընդոտ դիտարկում ենք մուսուլմանների՝ երկխոսությունը որպես բացասական երևույթ ընկալումը: Համաձայն դանիացի հոգեբան Նիկոլայ Սենելսի հետազոտությունների⁴՝ մուսուլմանների համար երկխոսությունը թուլության նշան է, քանի որ ինչպես

² The Future of the Global Muslim Population: Projections for 2010-2030, The Pew Forum on Religion and Public Life, Analysis, Washington, Jan. 2011.

³ Johnson T., Europe: Integrating Islam, Council on Foreign Relations, <http://www.cfr.org/religion/europe-integrating-islam/p8252> 2009.

⁴ Struening F., Psychologist: Integration of Muslims "Impossible", National Vanguard Online Journal, Virginia, <http://nationalvanguard.org/2010/10/psychologist-integration-of-muslims-impossible/> 2010.

հետազոտություններն են ցույց տալիս, խնդրի առկայության դեպքում նրանց համար առավել ընդունելի է այն լուծել ուժի, քան երկխոսության միջոցով: Սա, համաձայն հոգեբանի, հին մշակույթ և կրոն ունեցող ազգերի, այդ թվում մի շարք իսլամական ազգերի, չափազանց հպարտ լինելու արդյունքն է, այդ իսկ պատճառով նրանք մեծ դժվարությունների են բախվում, երբ խնդիրը լուծնլու համար հարց է առաջանում փոխզիջումներ անելու և, օրինակ, իրենց սովորույթների որոշ տարրերից հրաժարվելու մասին:

Մուսուլմանների ինտեգրման ճանապարհին որպես նս մեկ խոչընդոտ դիտարկում ենք նաև կրթության խնդիրը: Հասանելի կրթությունը կարող է կարևոր դեր խաղալ մուսուլմանների ինտեգրման հարցում, քանի որ որքան ավելի շատ գիտելիքներ ձեռք բերեն մուսուլմանները իրենց հյուրընկալողների մասին՝ մի կողմ դնելով եվրոպացիների մասին իրենց նախապաշարմունքները, այնքան առավել հնարավոր կլինի նրանց համերաշխ գոյակցությունը: Խոսքը այնպիսի կրթության մասին է, որը կարելի է ստանալ եվրոպական դպրոցներում և համալսարաններում, ուր հաճախում են բոլորը՝ անկախ կրոնից, սեռից, ազգությունից և այլն: Այս տիպի կրթությունը, և ոչ թե մզկիթներում իմամների կողմից քարոզվող պահպանողական գաղափարները, կօգնի մուսուլմաններին ոչ միայն ավելի լավ պատկերացում կազմել Եվրոպայի պատմության, մշակույթի, քրիստոնեության մասին, այլև կստեղծի շփման, մշակույթների մասին տեղեկությունների փոխանակման հնարավորություն: Փոխարենը, շատ մուսուլմաններ վերոնշյալ կրթության բացակայության պայմաններում նախընտրում են իմամների քարոզը Եվրոպայում կառուցված մզկիթներում, որոնք էլ, հաճախ, ծայրահեղական բնույթ են կրում⁵:

Այսպես, մենք ունենում ենք մի պատկեր, երբ բնիկ եվրոպացիների և Եվրոպայի մուսուլմանների միջև ծագած խնդիրներին լուծումներ առաջարկելու համար չեն նախաձեռնվում արդյունավետ քայլեր: Լուծումների բացակայության վառ ապացույցն էլ այն է, որ արդեն կես դարից ավելի է մուսուլմաններն ապրում են Եվրոպայում, սակայն

⁵ Malinarich N., Europe Moves Against Radical Imams, BBC News Online, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3686617.stm> 2004.

նրանց յուրաքանչյուր սերունդ ավելի անհանդուրժող և մեկուսացված է դառնում:

Խոսելով այն մասին, թե ինչ քայլեր է ձեռնարկել եվրամիությունը՝ նպաստելու մուսուլմանների ինտեգրմանը Եվրոպայում, հարկ է նշել 2004 թ.-ի ել լիսաբոնյան համաձայնագրում մշակված կարգավորումները⁶, որոնցով այնպիսի առաջնահերթ սկզբունքներ էին մշակվել, ինչպիսիք են, օրինակ, հասանելի կրթություն ներգաղթյալներին և նրանց երեխաներին, աշխատանք բոլորի համար, հստակ ցուցիչների մշակում՝ ինտեգրացիոն քաղաքականությունների ներգործությունը ճշգրտորեն գնահատելու համար և այլն: Սակայն այս սկզբունքների բացասական կողմն այն էր, որ դրանք Եվրամիության անդամ երկրների համար ոչ պարտադիր կարգավիճակ ունեին, ինչը որոշակիորեն նվազեցրեց դրանց արդյունավետությունը: Բացի դրանից, բացակայում էր նաև այդ սկզբունքների իրագործման հստակ ծրագիր, գործողությունների ամբողջություն: Նման բացթողումն էլ հանգեցրեց նրան, որ ԵՄ մի շարք երկրների առաջնորդներ, այդ թվում Նիկոլա Սարկոզին, Անգելա Մերկելը և Դեվիդ Քեմերոնը հայտարարեցին, որ իրենց երկրներում բազմամշակութայնությունը ձախողվել է⁷:

Քաղաքագետների, կոնֆլիկտաբանների և այլ մասնագետների կարծիքների ուսումնասիրությունը, այնուամենայնիվ, հիմք է ծառայել սույն աշխատանքում հնարավոր երկխոսության ճանապարհներ մշակելու համար, որոնք, հնարավորություն կընձեռեն նվազեցնել Եվրոպայի տեղաբնակների և մուսուլմանների միջև անհանդուրժողականությունը, որն էլ իր հերթին կարող է նպաստել մուսուլմանների հետագա ինտեգրմանը:

Այսպես, որպես ինտեգրմանն ուղղված հեարավոր քայլ դիտարկում եեք եախնառաջ մուսուլմանների նկատմամբ եվրոպացիների որոշակիորեն խտրական վերաբերմունքի վերացումը: Այդ նպատակով

⁶ Muslims in Europe: A Report on 11 EU Cities, Report by Open Society Institute, Q. E. D. Publishing, NY-London-Budapest, 2010, p. 36.

⁷ Nicolas Sarkozy Joins David Cameron and Angela Merkel View that Multiculturalism has Failed, Daily Mail Reporter, London, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1355961/Nicolas-Sarkozy-joins-David-Cameron-Angela-Merkel-view-multiculturalism-failed.html> 2010.

անհրաժեշտ է, որպեսզի եվրոպացիները իրենց և մուսուլմաններին ընկալեն որպես թեն տարբեր, այնուամենայնիվ, հավասար մշակույթներ, որոնք նախնառաջ հավասար են իրենց գոյություն ունենալու ազատությամբ և իրավունքով: Նման քայլն անհրաժեշտ է, քանի որ ցանկացած կոնֆլիկտային իրավիճակ հաղթահարելու համար նախնառաջ կոնֆլիկտի յուրաքանչյուր կողմը պետք է գիտակցի, որ ոչ մեկն առավել չէ մյուսի նկատմամբ⁸: Նման արդյունքի հասնելու համար կարևոր է, որպեսզի եվրոպական դպրոցներում սկսեն դասավանդել այնպիսի առարկաներ, որոնք նվիրված կլինեն իսլամական կրոնին, մշակույթին, պատմությանը: Այս քայլի շնորհիվ հնարավոր կլինի իսլամական մշակույթի և կրոնի շուրջ եղած բոլոր թյուր կարծիքները և նախապաշարմունքները վերացնել դեռևս դպրոցական տարիքից:

Մինևույե ժամանակ կարևոր է, որ մուսուլմանները ես համապատասխան գիտելիքներ ձեռք բերեն իրենց հյուրընկալողների մասին: Այդ նպատակով անհրաժեշտ է, որ նրանք հաճախեն դպրոցներ, ուր դասավանդում են առարկաներ, ինչպիսիք են Եվրոպայի պատմությունը, տվյալ երկրի պատմությունը, մշակույթը, կրոնը: Կարևոր է նաև, որ այդ կրթական հաստատություններում սովորեն տղաներ և աղջիկներ տարբեր ազգային, ռասսայական և կրոնական պատկանելությամբ, որպեսզի կանխարգելվի մուսուլմանների մեկուսացումը դեռևս մանկուց: Այս նպատակով տարրական և միջնակարգ կրթությունը մուսուլման երեխաների համար պետք է կրի պարտադիր բնույթ:

Քանի որ մուսուլմանները իրենց արմատների հետ կապ պահպանելու համար կշարունակեն նաև այցելել մզկիթներ՝ լսելու իմամների քարոզը, պակաս կարևոր չէ, որպեսզի իմամները քարոզի համար նախապես ընդհանուր ծրագիր մշակեն տվյալ եվրոպական պետությունների քրիստոնեական եկեղեցիների կամ տեղական իշխանությունների հետ, այդպիսով հնարավորություն ստեղծվելով տարածել հանդուրժողականության գաղափարախոսություններ և եվրոպացիների հետ հաշտ ապրելու ճանապարհներ՝ նպաստելով մուսուլմանների հետագա ինտեգրմանը:

⁸ Садохин А. П., Теория и практика межкультурной коммуникации: Учеб. пособие для вузов, Юнити-Дана, М., 2004, с. 185.

Տվյալ երկրում բնակվող միգրանտների, ներառյալ մուսուլմանների համար, տվյալ երկրի լեզվի իմացությունը ևս պետք է պարտադիր լինի, քանի որ սա ևս քայլ է դեպի աշխատանք ձեռք բերելու, իսկ վերջինիս միջոցով էլ ինտեգրվելու համար:

Համաձայն մի բրիտանական հետազոտության⁹, որքան բարեհաջող բիզնես են վարում մուսուլմանները Անգլիայում, այնքան ավելի լավ հարաբերություններ են լինում այդ մուսուլմանների և տեղաբնակների միջև, քանի որ կարևոր փաստ է համարվում այն, որ մուսուլմանը ձգտում է պետական նպաստների վրա հույսը դնելու փոխարեն ինքնուրույն գումար վաստակել: Սա կարող է կարևոր նախանշան լինել մուսուլմանների հետագա ինտեգրման համար: Ուստի, եվրոպական մյուս երկրներում նույնպես այս մոդելը կարող է կարևոր դեր խաղալ մուսուլմանների հետագա ինտեգրման համար: Այդ նպատակով կարելի է ստեղծել բիզնեսի համար նպաստավոր պայմաններ, օրինակ, հեշտացնել մուսուլմանների համար բանկից վարկեր վերցնելու գործընթացը, պարզեցնել բանկերի հետ այլ գործարքներ իրականացնելու գործընթացը, կրճատել հարկերը և այլն:

Բացի այս գործողություններից, կարևոր է նաև աշխատանքներ իրականացնել մուսուլման և ոչ մուսուլման երիտասարդների հետ, մասնավորապես, սերմանել նրանց մեջ հարգանք և հանդուրժողականություն միմյանց նկատմամբ: Այս նպատակով կարելի է հաճախակի կազմակերպել երիտասարդական միջոցառումներ (մուսուլման և ոչ-մուսուլման երիտասարդների համար), որտեղ երիտասարդները կարող են միասին մշակել, օրինակ, մշակութային ծրագրեր, ուր յուրաքանչյուր կողմ կներկայացնի իր մշակութային արժեքները, կրթական ծրագրեր, որոնց արդյունքում կարելի է այցելել դպրոցներ և մանկապարտեզներ և սեմինարներ անցկացնել կողմերի պատմության, մշակույթի և կրոնի շուրջ, և այլն:

Վերը նշված գործողությունները ուղղված են կոնֆլիկտի երկու կողմերի միջև միմյանց մասին սխալ պատկերացումները վերացնելուն և փոխարենը իրական պատկերացումներ կազմելուն, ինչը հետագայում հնարավոր կդարձնի առավել բաց լինել շփման, միգուցե նաև

⁹ Armstrong D., *Ethnic Banking and European Muslim Integration: A Case Study in Britain, Canada*, http://www.allacademic.com/meta/p400671_index.html 2011.

երկխոսության համար, որն էլ իր հերթին կարող է հանգեցնել
ինտեգրացիոն քաղաքականությունների առավել արդյունավետ
իրագործմանը:

SOFIA MANUKYAN
(YSLU)

THE MUSLIM IMMIGRANTS IN EUROPE: ON THE ROAD OF INTEGRATION OR ISOLATION?

This paper is devoted to the problem of Muslim immigrants in Western Europe, particularly to the integration problems that Muslim immigrants face in different Western European countries. There are different Muslim immigrants in Europe: there are Muslims from Africa, Muslims from Asia, Muslims from Middle East. However, in Europe, Muslims with different backgrounds face general problems such as educational and labour problems, veiling issues, radicalization, etc, which are common nearly in all of the Muslim communities in European countries. Therefore, we study the possible reasons of why the majority of Muslim immigrants do not integrate into European countries. After this review, we bring examples of policies obtained by European Union, which however, failed, and discussing the reasons of this failure, we suggest possible paths which could lead to the solution of these problems.